

kilátó

TÉREY JÁNOS

Ahogy a csillag megy az égen

Miért ne adnék igazat annak, aki azt kérdezi: honnan tudhatnám, hogy valóban azok az események voltak-e a döntőek, amelyek megragadtak bennem, és nem az összes többi, mindaz, amiről utólag semmit sem tudok, aminek a foszlányai sincsenek meg? Azok az események, amelyek csupán tárgyi emlékeket hagytak rám afféle hordalékként, de azok alapján sem vagyok képes rekonstruálni az eredetet. Csupán néhány szaggatott epizódra emlékszem egész kisgyermekkoromból, s az első mindjárt az, hogy anyám kezén ülve, kinézve a bejárati ajtónk nyitható kisablakán, egy balkáni gerlére mutatok a napsütötte, áprilisi kertben, s azt mondom ujjongva és kacagva, hogy „Ga-ga!” Ez volt az első értelmes megszólalásom. Első emlékem mindjárt az első szavam is, de az is lehet, hogy csak anyám utólagos elbeszélése alapján rakom így össze. Galamb, első törmelékszavam tehát mintha mindjárt a békéé lenne, hogy aztán annyi haragos szó tolakodjon a számra. Az emlékeim sohasem tudtak annyira elhatalmasodni rajtam, hogy fokozatosan kibomló folyamatként lássam a gyermekkoromat. Mert a következő pillanat már az, hogy anyám otthagy az óvodában, én meg bömbölök a mézsárga hullámtető alatt. A Ház lesz az óvodai jelem, ez hamar eldől; az a három, sőt négy év az óvodában a két kéztörésemmel világosan él bennem. A bal akkor tört el, amikor csoporttársnőm, Jóna Timi „csak játszásból” lelökött a mászókaról. Tényleg nem gondolta komolyan, hogy ebből bajom, sőt gipszem is lehet. A jobbot akkor törtem el, amikor maga alá temetett az uzsonnára özőnlő, türelmet nem ismerő, a kakaó illatától bezsongott tömeg, s én rázuhantam a karomra. A homlokom felső sarkában lévő barázda pedig onnan ered, hogy tisztázatlan körülmények között elzuhantam a mosdóban. Nem verekedés volt, nem voltam balhész fiú, akkor még nagyon nem. Anyámra vártunk a lócán ülve Böbe nénivel, addigra kijött a mentő is.

Aztán máris az iskolakezdés zsongása következik az Eötvös utcán. Piros iskolatáska a hátamon, közepén csattal, benne a sötétkék vászonköpenyem, amelyet anyám gondosan összehajtogatott reggel, az előírással indigókékbe csomagolt ábécéskönyv, kockás és vonalas füzetek sárga vagy zöld fóliába húzva, a rózsaszín matematikafüzet hátán szorzótábla. A legkisebb rekeszben vadonatúj, rézsarkú, barna tolltartó, a friss bőr illata az orromban. A szagok szüremenek elő mindenekelőtt. Lábazatok olajfestékének átható illata ugyancsak szeptemberből. A tisztasági csomag szappanszaga. A tolltartóban először csak töltőtoll a szépíráshoz (golyóstoll csak évek múlva), kihegyezett ceruzák és puha radírok, eleinte a fehér hurkákat hagyó és hatékony fehér gumi, majd a hamar divatba jött, színes, kemény, ko-

szóló radír. Hamarosan csatlakozott az alapcsomaghoz két nagyalakú, színes könyv, az *Ablak-Zsiráf* képes gyermekenciklopédia, meg Varga Katalin paperback mese-gyűjteménye, a *Gőgös Gúnár Gedeon*, és folytatása, a *Mosó Masa mosodája*. Tornaszák a kezemben, az is piros, mint a táskám. Leggyakrabban barna kordbársony nadrágot, kockás inget és anyám kötötte pulóvereket hordtam a köpeny alatt.

Keskeny átjárón át vezetett a lépcső, lefelé a hátsó udvarba, ahol az elsősök osztálytermei voltak, a miénk bal kéz felől. A nem sokkal azelőtt föl vitt kőporos vakolat még nem koszolódott be, bár – utólag legalábbis így sejttem – az udvar akkor veszthette el minden intim gipszdíszét és vakolatkeretezését, a mi időnkben már teljesen csupasz és puritán volt, olyan debreceni. Balról újabb négy lépcsőfok vezetett fölfelé, egy verandaszerű előtérbe, onnan nyílt a mi osztályunk. Szemléltető ábra az ábécéről, hazánk, a Magyar Népköztársaság rúdra tekerhető térképe, és még nem zöld, hanem nagy, fekete fatábla az átellenes falon. Cserépkályha, mint nagyanyámnál – hol volt még ebből az udvarból a központi fűtés? Deák bácsi, a gondnok gyújtott be reggelenként, a legkorábban érkezők még látták elmenni szenesvödörrel és lapáttal a kézben. A rosszul szelelő kályha, a füst illatát ugyanúgy máig érzem, mint az olajfestékét meg a tolltartómét. Nem utolsó sorban a jéghideg udvari véce maró hipószagát.

Egy szemüveges, akkoriban ötven körüli, ősz néni teremtett rendet közöttünk, nem számított túl engedékenynek, de szigorúnak sem, hamar megszerettük a határokat is jól ismerő türelméért.

„Jó reggelt, kedves gyerekek! Ti vagytok az első B osztály, én pedig Kaplonyi Miklósné, nektek Katóka néni, én leszek a ti első osztályfőnökökötök.”

„Á-sok, pelenkások!”, kiabáltuk át a szemközti osztályterembe, mi, a „B-sek, szerencsések”. 1977 őszét írták, évvésztes voltam, két évet töltöttem nagycsoportban, de minden szempontból így jártam jobban, mert több lett a levegőm, és talán kevesebb fájdalmas meglepetés ért. Gömbölyödtek a betűk világoskék, vonalas füzetemben, előbb gyakorlatképpen egy rövid szótagjel, amelyet mondhatok kávécsészének is, kampók, vesszőcskék és dupla csészék, aztán jött az i meg az í betű, majd az első leírt szavak: *lő, ol, rá, ír, áru* és így tovább; *a ló már áll*, ez lett az első leírt mondatunk, akkor még csupa kisbetűvel. A z-imet és a kötést a dupla k-im között egy darabig piros tollal javítgatta Katóka néni. Olvasni többé-kevésbé tudtam már, mire iskolába mentem. És számolni?

„A termelőszövetkezet egyik tehene 8 liter tejet ad egyszeri fejésre, egy másik ennél hat literrel ad többet. Hány liter tejet ad ez a tehén egyszeri fejésre?” Szép feladat egy kuláksarj, vagy mondjuk így, egy aranykalászos gazdaivadék számára, nem?

Lehetett az osztályfőnökünktől takarékbélyeget vásárolni, és füzetbe ragasztani a pár forintos bélyegeinket. Ha pedig betelt, és beváltotta az ember, sportszert vagy valamilyen ruhadarabot lehetett kapni a teljes füzetért. Én óvakodtam bármilyen holminak a nagy tételben való gyűjtögetésétől, apám intő példája túlságosan szem előtt volt, bosszantott és fullasztott.

Egyik nagyszünet után Katóka néni egy köteg *Dörmögő Dömötörrel* a hóna alatt lépett a terembe.

„Na, ki szeretne *Dörmögőt* venni, gyerekek?”

Ez a mi sajtónk, nyúlfarknyi versek és féllapnyi mesék, szép, színes, jó szagú papíron. Én. Előfizetni is lehet, de én inkább számonként venném. A pár évvel nagyobbaknak való *Kisdobos* újság kiszámítható mozgalmárságába hamar belefáradtam (így összegzem most, akkor csak annyit állapítottam meg, hogy akkor már inkább a mesék). Az úttörők lapjára, a *Pajtás* újságra nyergeltem át, mert bár ugyanolyan manipulatív volt, mint a *Kisdobos*, abban legalább ott szerepelt a már látott és csodált Budapest, a magazinjaiban a *Pif*-ből átvett képregények, doktor Justice például, meg ott voltak a híres emberek a *Kedves Ismerős* rovatban, ha nem is pont ugyanazok, mint a *Film*, *Színház*, *Muzsikában*. Kivéve Gyabronka Józsefet, mert ő mindkét lapban szerepelt, ejha, ehhez már nagyon nagy valakinek kell lenni, gondoltam. (Eleinte nem is jutottam szóhoz, amikor bő negyedszázad múlva játszott a darabomban.) A *Pif* mintha a francia munkáspárt gyermekmagazinja lett volna, ez magyarázta, miért kapható a magyar standokon is. Megjegyeztem az impresszumból, hogy a *Pajtás* szerkesztősége a Jászai Mari téren működik, az 5-ös szám alatt. (Utólag bemérem: a sarki közért mellett nyílt a kapualj, közel a korabeli pártétkezdehez, ahol Kádár János ette a krumplicevesét. Manapság mindennap elhaladok előtte legalább kétszer. *Pajtás* természetesen nincs már, de úgy tudom, 1993 óta *Pif* sem. Hiába indult újra 2004-ben – éppen Gyabronka Józseffel való találkozásom évében –, csak pár évre sikerült föltámasztani.

Tanév végén beírtuk Katóka néni postacímét az írásfüzetünk hátuljára: Ispotály utca 1., kilencedik emelet, 38. ajtó. Telefonszámot nem adott meg. Ezek szerint neki sem volt, ahogyan nekünk sem? Mert azt kizártnak tartom, hogy titkolta volna előttünk.

Az iskolaudvaron, ha jobbra néztem, púposra aszfaltozott futballpályát láttam, oldalt homoksáv húzódott a távolugráshoz. Az udvar közepére nagy vadgesztenyefa vetett árnyékot. Zöldre mázolták a bádogkerítést a Kút utca felé, néha azon is átpattant a labda. Százéves iskolánkhoz egy ugyancsak százéves, ugyanilyen megkopott napközi tartozott az Árpád térhez közeli, félig aszfaltozatlan Fonatos utcán, amely a középkori pékek kalácsfonatának emlékét őrizte a rózsablakos, kakasos templom közelében. („Nálatok minden sarkon kinőtt egy református templom”, mondta egy barátom, és igaza volt.) Korábban ez a rondán vakolt, bordóból piszkosfehérre meszelt épület is elemi iskola volt, és ugyanúgy két utcára nyílt, mint az iskolánk. Mi a beszédes nevű Csonka utcán léptük át a döngő fémkaput. Folyamatosan furdalta az oldalamat a kíváncsiság, ugyan ki keresztelhetett egy rövidke utcát eleve Csonkának, kizárva a fejlődésnek még a reményét is? Akkor még nem ismertem Trianont, de a névnek ahhoz sem volt köze. Hát akkor? Hacsak nem egy ősi cíviscsalád volt ez a Csonka is, ugyanis számos esetben a céhes mesterségek mellett hajdani famíliák voltak a névadók. Csakhogy az utcanévlexikonunk nem tud semmiféle Csonka családról, s az utca kurta mivoltát emlegeti. Sokat elárul az épület színvonaláról, hogy vécére mi, kisdíákok, a legnagyobb zimanókban, sűrűn szakadó, méteres hóban is az udvarra jártunk, egy külön erre a célra fölhúzott kis házikóba a Csonka utcai oldalon. Az erezett, türkizzöld linóleummal burkolt folyosók végében nem volt még csak piszoár sem (amint láttuk, nem volt ez másként az Eötvös utcán sem). A konyhás nénik vágtak nekünk keskeny ösvényeket a hatalmas, fém hólapátjaikkal. A korszak egyik jelképére, a nénik magas

szárú, fűzős, kivágott orrú lábbelijére ugyaninnen emlékszem. Az idősebb fiúk mesélték, hogy a tanítónők pár éve ásóval a kezükben kergették keresztül az udvaron a patkányokat, de a mi időnkben már nem becézték „patkányosnak” a házat, hanem csak simán „napejnek”.

Mentünk át a napejbe, süttött a rövidre nyírt hajunkra a nap.

Mentünk vissza a napejből a suliba, sárban, hóban és fagyban.

Pustolt a hó a százéves udvarokon, kavargott átláthatatlanul, *pustol*, tudom, hogy ez a roppant láttató kifejezés onnan maradt meg. Máskor zizegni hallottuk a pelyheket, amikor a megfagyott hókéregre esett az új hó ujjbegynyi, nagy szemekben. Szerencsére nem ázott be a kiscsizmám. Rejtélyek kerültek elő, ahogy a két épület között cirkáltunk és beszélgettünk, a tananyagot innen és túl ezek foglalkoztattak minket. Gázoltunk októberben a gondosan a Kút utca szélére gereblyézett avarban, és ahogy gázoltunk, akaratlanul is kicsit szétrugdostuk. Egyszer Teremi Sanyi diadalmasan fölállt egy lombkupac tetejére, mire kirontott a házból egy mérges ember, rázta az öklét, nem értette, mit csináltunk mi az ő takaros kupacával, szitkozódott, menekülnünk kellett. Amikor valamilyen vezetéket fektettek, hónapokig állt az út szélén egy zöldre festett lakókocsi, oldalán ezzel a felirattal: KIRÚG-LAK, és ehhez a címkéhez méltóan nagyon barátságatlan munkásfazonok bújtak elő belőle, röhögve integettek nekünk. Az a hír járta, hogy gyerekeket szoktak magukhoz csalogatni, és csak sokára engedik ki őket, de ezt szerintem mi hárman találtuk ki. Aztán ott volt még a halott nagypapa! „Ma elmegyek a nagymamához, és kiderítem azt a titokzatos ügyet”, jegyezte föl noteszébe padtársam, Kerékgyártó István. Hetek óta hallgattam a beszámolókat, hogy megözvegyült nagyanyjához a halott férj időnként visszajár. Odáig fajult a dolog, hogy Kerékgyártó a szombati ebéd alkalmával egyszer maga is látta a grószit a tükörben. „Kezét csokolom, nagypapa”, mondta neki, miközben kanalazta a levest. Vidéken akkor vált szokássá a férfiaknak is kézcsókkal köszönni. Mire „Kerék” még ültében hátrafordult, a nagypapa természetesen kámforrá vált. „Járj szerencsével, és deríts fényt arra a titokzatos ügyre”, firkálta az előbbi bejegyzés alá egy copfos lány, Süveges Emőke, Györgyi nem olyan jó tanuló húga, aki élővilágórán ellopta, majd ügyesen visszacsempészte a noteszt.

A fejlemények ismeretlenek.

Ugyanezekben az években másféle kíváncsiság is ébredt bennünk. Állt a hintánál, a Csonka utcai mellett egy nagy szomorúfűzfa is, annak a vastag törzse mögött mutatta meg nekem a még óvodában megismert, göndör, barna hajú Kiss Mariann és a tejfölszőke Jenei Mónika a csupasz ágyékát, egymás után letolva előttem apró nadrágjukat, időnként hátralesve, kisandíva a terebélyes fa mögül, jár-e arra valaki. Megbeszéltük uzsonna után, hogy ezt fogjuk csinálni. Bátrak lesznek. Megmutatják a pinájukat. Én is bátor leszek, megnézem. Nem vagyok benne egészen biztos, hogy már pinának hívtuk. Valószínűbb, hogy puncinak vagy esetleg sunának? Egyik lánnyal sem jártam soha, nem is csokolóztunk, hol volt az még, talán csak tetszettünk egymásnak. Egyáltalán, hogyan jutottunk idáig, nem tudom.

Hogy mit kaphattunk volna érte mind a hárman Irénke vagy Gabika nénitől, sejtem. S hogy mit szólt volna a bájos jelenethez az én kicsit prüd és nagyon szégyenlős anyám? El sem tudom képzelni. Közben sötétedett. Mariann lehúzta a bu-

gyiját is, kicsit lehajoltam, megnéztem. Egyenes vonal húzódott a két combja között. Mónika is lehúzta, őt is megvizsgáltam, kellő távolságból, tapintattal. Egy másik nyíl egyenes vonal. Két meztelen csík, alkalom az összevetésre. Hálás voltam, lefegyverző volt a lélekjelenlétük, s a beavató bizalom, mégsem bámultam őket megbabonázva. Nem mertem őket megérinteni, sem akkor, sem máskor. A fölfedezés erejével hatott a pinájuk, mert nagyon eltért attól, amit ismertem vagy amit el tudtam volna képzelni. Én következtem volna, hiszen arról is szó volt, hogy viszonzom a kitárulkozásukat, amikor becsöngettek. A napköziben is volt csengetés? Mintha. Egy biztos, be kellett mennünk uzsonnázni. Emlékszem a megkönnyebbülésemre, mert kislányként igen szegénylős voltam, ismétlem, nem is értem, hogyan mehettek bele ebbe az alkuba. Amit be sem tartottam. A féltékenységemnél, úgy látszik, még nagyobb volt a kíváncsiságom. Nekik talán könnyebb volt megmutatni a sajátjukat?

„Most te! Most te jössz, nem hallod? Na, mi lesz, Jancsi, mi lesz?”

Nem kerültük egymást a későbbiekben sem, ők is, én is beszálltam például a pingpongba az esőbeállóban álló asztalnál, de szó sem lehetett többé vetkőzésről, még a fűzfa jótékony takarásában sem. Anyámnak, aki néha megkérdezte tőlem, hogy melyik kislány tetszik az osztályban, sohasem meséltem el, apámmal pedig egyáltalán nem váltottunk szót a lányokról. Láttam, amikor kettesben sétáltunk a városban, megfordult a szép nő után, de a világért sem mesélt volna róluk. Mónika nem sokkal ezután átvészelt egy agyrázkódást, amikor a korláton csúszkálva lezuhant az iskola fiatalabbik szárnyépületének lépcsőjén. Azt a szomorúfüzet pedig még a mi napközis időnkben, a szemünk láttára vágták ki. Nagyon mások lettek az árny- és fényviszonyok, az egész udvar arculata előnytelenül, sőt bántóan megváltozott, sivárrá lett.

Nemrég jártam arra. Furcsa látványt nyújtott a napközim. Az egész udvarrészt megnyitották az utca felé, a fűzfa helyén parkoló van. Az udvari vécé, befalazott ajtóval ugyan, de még ott díszleg az udvart kettémetsző kőfal mögött.

Ezen az udvaron lettem szemüveges. Pontosabban itt derült ki, hogy szükségem volna szemüvegre, mégpedig úgy, hogy egyszer, kidobós játék közben a szemembe pattant egy teniszlabda ugyanitt, az udvari házikó előtt. A szigorú és csípős nyelvű Gabika néni aznap jó volt hozzám, autóval elvitt a szemészetre, a Lisznyai utcára. Tiszta piros volt ugyan a szemem, elég csúnya, de szerencsémre csak mulandó sérülést szereztem. Bekötöztek, kaptam egy kötést a bal szemem fölé. Hamar gyógyultam, ugyanakkor a vizsgálatok során az is világossá vált, hogy születésemtől fogva szemtengely-ferdülésem van, s hogy rövidlátó vagyok. Fölírták nekem a megfelelő lencséket. Az a kis tér a Lisznyain, az a kereszteződés, ahol a szemészet akkoriban állt, az egy igazi domboldal. Olyan most is, mint egy svábhegy vagy rózsadombi kereszteződés a domborzati viszonyai miatt.

Negyvenévesen fordulat következett be nálam. Egy vizsgálat alkalmával közölte a doktornő, hogy olvasáshoz nem kell többé szemüveget hordanom: korrigálta magát a test, mintegy harminc évet visszafiatalodott a szemem, távolba persze most sem látok jól, ezért hordok az utcán még mindig szemüveget.

Gabika néni, ahogy szétnéz nálunk, a romjaink között, és azt mondja: milyen hangulatos udvarotok van. Ha tudta volna, hogy itt minden zugban milyen szellemek, dzsinnek és lidércek lapulnak.

És apám elsötétülő tekintete, ahogy meglátja a bal szememen a kötést. Úristen, mi van ezzel a gyerekekkel? Távolról tényleg úgy nézhettem ki, mintha kilótték volna a szemem.

A leckét írom uzsonna előtt. Gabika néni néha rápisszeg a fecsegőkre, nem rám, addigra elhagytam ezt a rossz szokásomat. Tizenkét éves vagyok. Rémlik a faliújság. Tábla az ügyeletes őr nevével; tálalóablak a falban a konyha felé (a készétel útja, levesé, sülté, piskótatekercsé; s napi körútján ott távozik a mosatlan). Egy kép, repró, Munkácsy *Rőzsehordó nője* a terem falán. Sok asztal. Kopott padló. Linóleum a csapnál. Már össze is pakoltam, fészkelődtem. Most pingpongozni fogok a többiekkel, és játék után négykor pedig hazaindulhatok. Ma nem egyedül, jön értem anya, és elutazunk Jászberénybe keresztmamáékhoz.

Gabika néni legemlékezetesebb sakkhúzása az utolsó napközis évben az volt, amikor visszaparancsolt minket ebéd után a tálalóablakhoz, hogy megetesse velünk a finomfőzelék maradékát, amit egyszer már leadtunk, mint nem kívánt rémséget. Visszavittette velünk az asztalhoz, tempósan beanalizáltta, ellenőrizve minden cseppjét, minden molekuláját. „Gyerekek, ejnye, hát Afrikában éheznek a szegény, szerencsétlen emberek, ti meg itt kényeskedtek.” Azzal nem gondolt, hogy a mi kényszertáplálásunk mit sem segít az etiópai éhezőkön; szerintem azzal sem, hogy tudat alatt megidézte az afrikai hőségen szörnyülködő Asztrovot a *Ványa bácsból*. Süveges Emőke ott helyben hányta ki az egészet. Abból látszott, hogy mégiscsak szorult Gabika nénibe emberség, hogy nem vele töröltette fel.

Felső tagozatban, 1981 után átköltöztünk a húsz évvel korábban felhúzott „új-épületbe” a Kút utcán. A földszinten, a bejárattal szemközti fal téglaköpenyén függött a csapatzászló, mellette függtek a rajzászlók, s a színes kartonbetűkből kirakott, buzdító feliratok, példának okáért *Őrizzük a lángot! vagy Együtt, egymásért*. Jobbra volt a büfé, valójában egy apró fülke eltolható kisablakkal. Iskolatejszagban úszva szaladtunk fölfelé, kettesével véve a lépcsőfokokat. Emlékszem zacskós tejre is, de általában poharas tejet és kakaót ittunk. Laktózérzékenységről akkoriban senki sem beszélt, ha hasmenés, hát hasmenés, kezeljék az anyukák, amivel csak tudják, gondolhatta valaki az illetékes helyen. Osztálytermünk falán Kádár János és Rajk László képe függött, felnőttként visszanezve és tudva már azt is, hogyan beszélt Kádár egykori minisztertársával, akkor már csak egy szerencsétlen, összevert, később kivégzett emberrel az ávós villában, ez az együttes nem csupán bizarr, hanem határozottan perverz is. Kádárról megjegyeztem, hogy Fiumében született. A tengernél, sietett hozzáfűzni Jolika néni. A térképen nem találtam Fiumét, aztán mégis, Rijeka után zárójelben, Jugoszláviában. A magyar kikötőt. A mólóinkat. Megkérdeztem Tóamát, igen, ő sétált azokon a mólókon, és Abbáziában is!

Emeletes szökőkút csobogott az új szárny előtt. Régi Mikulásokat juttat eszembe az a kapu, persze, a szóhasználat akkoriban más volt, az óvodában még határozottan Téli-ünnepséget rendeztek az orosz példa nyomán, itt néha már Mikulást mondtak. „Ha Katalin locsog, karácsony kopog”, és viszont. Rendszerint megjött az első hó Katalin napjára, azaz november 25-ére, de ha mégsem, akkor december hatodikára biztosan megérkezett. Amikor kiléptünk az iskola Kút utcai kapuján, kövér pelyhek táncoltak a szemünk előtt. A kerítés korlátjára rögtön vastag prém ült. A foci pályát felöntötték vízzel, abból lett a korcsolyapálya. Nekem nem volt korcsolyám, engem csak a csúszka érdekelt az első havas délelőttön kitapo-

sott nyomvonalon. A Kút utca néhány évvel a mi beiskolázásunk előtt még aszfaltotlan földút volt, akár a vele párhuzamos és beszédes nevű Homok utca, s a hetvenes évek végéig annyira gyér volt a forgalom, hogy lehetett rajta keresztben focizni és szánkózni. Tavasszal pedig az „Adj, király, katonát!” dívott, nem csupán az iskolaudvaron, hanem gyakran ugyanezen az úttesten is, erősítette meg az évekkal előttem ugyancsak Katóka néninél tanult Szirák Péter. Pedig ebben a játékban elegendő tér is kell a két csapat közé, legalább tíz lépésnyi. Mi, első bések, két csapatra oszlottunk, jó erősen megfoglunk egymás kezét, és átkiabáltunk a másik összefonódó csoportnak: „Adj, király, katonát!” „Nem adunk!” „Akkor szakítunk!” „Szakíts, ha bírsz!” „Kit vársz?” Közfelkiáltással elhangzott a név. Akit megneveztek, nekifutott az ellenség láncának, és vagy tudott onnan rabolni valakit, vagy ő esett fogságba odaát. Általában nem az erő elvét képviselő fiúk, mint például Kathy Pál vagy Incze Balázs jeleskedett a szakításban, hanem a kézfogás kioldásában sokkal leleményesebb lányok.

A Nyíl utca viszont a 4-es főút része lett, és majdnem lebontották a fél oldalát, amikor négy sávossra szerették volna szélesíteni. A két hozzánk közelebb eső utca közötti enyhe emelkedőt úgy hívtam egy ideig, hogy Nyíl-Kút hágó, nyilván a Chilkoot-hágó után, a klondike-i aranylázzról szóló filmekről megihletődve. Ezen a portán voltam párszor ügyeletes, reggel nyolctól körülbelül délután kettőig én fogadtam a vendégeket a tanári előtt álló asztalomnál, fölirtam egy füzetbe, ki keres, mikor, miért és kicsodát. Mindenki sorra került az osztályból, ahogy hetesek is voltunk, úgy ügyeletesek is (sok volt a mesterséges akadály, a telepített akna; ugyanígy nem úszta meg senki az osztálylétszám jelentését oroszul, meg a Szovjetunió himnuszából való feleltetést sem, utóbbi természetesen dalban kérte tőlünk a szép Batainé, és ha valakinek egyáltalán nem volt hangja, az duplán pórul járt). Egyszer belázasodtam ügyelet közben, az igazgató asszony, Új Imréné hazaküldött betegen, valakinek rögtön be kellett ugrania helyettem. A férje kertbarát volt, ismerte apámat, találkoztunk iskolán kívül is, ez jelentett némi előnyt, ha nehézségeim adódtak. És bizony adódtak.

Egyszer egy lány, Hajnalka a párhuzamos osztályból, aki szemben lakott, hazament nagyszünetben, azt elvileg nem tiltotta senki. Nemsokára láttuk az ablakból, hogy föltűnik a húga társaságában a házuk lapos tetején, pont az iskolaudvarral szemben. Nem csak mi láttuk őket. Nem telt bele fél perc, megszólalt a hangosbemondó, és Szathmári József igazgatóhelyettes ellentmondást nem tűrő hangon megkérte a lányokat, hogy azonnal fáradjanak le a tetőről. Ő szólított minket tanuló ifjúságnak. Leparancsolta őket, átlépve a kapun, az úttesten és a járdán, bő húsz méterrel túllépve az iskola illetékességi körét. Hogy miért zavarta a vezetőséget a tetőn álló és naivan szétkémlelő kislányok látványa, nem tudtuk. Szerintük le akartak ugrani? Netán lustasági demonstrációra, iskolaellenes provokációra készülődtek, tízévesen? Talán a korlát nélküli tető volt a gond, és ha zárt erkély lett volna, tűrik? Ennyit a szabadságról, gondolhattam.

Osztálytermünk falán ez a József Attila-idézet függött:

*dolgozni csak pontosan, szépen,
ahogy a csillag megy az égen,
ugy érdemes.*

Ott áll az én töltőtollas szépírással az elsős füzetemben is. Nem tudtam, nem tudtuk, hogy ez a három sor csupán töredék. Nem tudtuk, hogy a töredéknek is csak a töredéke, s hogy kontextusából kiragadva kicsit mást jelent, mint eredetileg. Hiányzott belőle az első sor kedves jelzőválasztása, a *szeles* szinonima a kapkodásra. Miért is ne kapkodjunk? Hiányzott az intés súlya („Ne légy szeles”), s hiányzott a csüggesztő mellékkörülmény („Bár a munkádon más keres –”), ami aztán végképp más értelmet ad a soroknak. Te csak dolgozz precízen, ne is törődj vele, hogy kizsákmányolnak, legyen tartásod. Így, fölvezető két sorától megfosztva csak balos beállítottságú okoskodásnak tűnt, munkafegyelemre szoktató, naponta megszuhogtatható pedagógusi pálcának a nebulók feje fölött. Berzsenyi Tamás szerint „az idézet második fele könnyen értékelhető a munkaérték-elmélet közkeletű megfogalmazásaként. Az első fele, immár a költő szándékától függetlenül viszont utalhat a taylori tudományos munkaszervezés problémáira”, vagyis a célratörő, takarékos munkamódszer alkalmazásának üdvösségére a szovjet rendszerben is. Ez mind József sűrítőképessége; de ez a három sor akkor is csak csonk, főleg, ha vonalassá csupasztítják és manipulatív célzattal nevelő funkciót szánnak neki.

Tehát újra csak furkósbotnak használják ezt a Józsefet, András nagybátyám oktató „valóvilág-hörpintése” után. Pedig úgy találtam, hogy József – csak nem fogom Attilázni! – rémisztően jókat ír, igazi nagy költőnek látszott, s én már akkor meghajlottam előtte, amikor még az irodalomhoz sem volt semmi közöm.

Kész erkölcsi modellt kaptunk az indigókék iskolaköpenyünk mellé, ami remek dolog, de ezzel az összefüggéséből kiragadott idézettel mégsem sikerült leállítani a gondolkodásomat. Igyekeztem pontosan „dolgozni”, addig is, aztán is, de ez mindennapos áldozatokkal járt. Másfelől: ahogy közelítettem a könyvekhez, aztán magához irodalomhoz, úgy lett a kézírásomból fokozatosan rondírás. Első novelláim tizenkét éves koromból már nehezen betűzhetőek, és ugyanúgy tele vannak javítással, mint a mai első fogalmazványaim.

Hozom a bizonyítványt, megyek hátra a kertbe, apám ásóval a kezében ott áll a kerítésnél.

„Milyen?”

„Nem kitűnő.”

Most először nem az.

Apám letámasztja az ásót.

„Hát milyen?”

„Becsúsztott egy négyes.”

„Miből?”

„Testnevelésből.”

„Kisfiam...”

Láthatóan egy világ omlott össze benne. És már jön is a mennydörgés.

„Hogy az a bárcabitorló büdös kurva Isten bassza meg, az bassza meg.”

Be kell menni apámmal, leülni, magyarázkodni neki, s ő még a félbehagyott munkája miatt is énrám dühös. Az a szemét Vass Berci, a medicinlabdák ura, az ostoba és érzéketlen, mert mi is lehetne más, mint legalábbis érzéketlen és kegyetlen, ha nem is született szadista tornatanár nem bírta megadni az ötöst, de hát mire is adta volna meg? Akkor is tufafej, nem? Nincs szíve. Úgy éreztem, személyében

egy idegen törzs ejtett fogságába, amelynek értelmetlenek a szokásai és tanulhatatlanok a törvényei. Azt éreztem, amit más a laktanyában. Még szerencse, hogy a hatvan méteres futásban jó vagyok, sőt az egyik legjobb. Ő az iskola épületében lakik a családjával, mint rajta kívül csak a gondnok, Deák bácsi. Vass szervezi a vándortáborokat a Bükkbe, ahová sosem volt bátorságom menni, éppen Vass miatt, pedig oda Süle Mariann is jár, a lobogó hajú, szőke fizikatanárnő. Szép, fekete orosz tanárnőnk, Batainé Ágika, akinek hibátlan alakja van, hosszú combja és szép melle, biztosan nem jár, hogyan is illene a hegyi túra a szűk farmeréhez meg a túsarkú cipőjéhez? Még akkor sem, ha testnevelőből képezte át magát oroszoknak. Batainé kislánykorunk első erotikus idolya volt, szerencsésnek érezhette magát, aki valamilyen iskolai ürüggyel átléphette a küszöbét, például virágot vihett neki, hogy gratuláljon a fia születéséhez az osztály nevében. Az oroszórák után alighanem angolt tanított a kilencvenes években, aztán 2000 körül jött a hír, hogy meghalt rákban. Alig akartuk elhinni.

Nem vagyok Vass Berci kedvence, okkal, tényleg nem vagyok ügyes, sőt, nem tudok kötélre mászni, a bordásfalon pedig egyenesen tériszonyom van. Szerencsém volt, ha a hátsó udvarban fociztunk: figyelembe vették a botlábamat, én voltam a kapus, mindig fehér pólóban, és mindig eső közben vagy után, hóban és fagyban, óriási sárfoltokkal a mellkasomon. Foltokkal, amelyek arról tanúskodnak, hogy kivédtem, kivédtem! Ha cselezni nem is tanultam meg soha, a markom nem volt egészen lyukas, legalábbis mondták a máskor annyira szigorú és gúnyos fiúk. Nem gyúrtam az osztályelsőségre, az csak úgy meglett, és amikor negyedikre mindenben simán megelőzött Süveges Györgyi, és ő lett az első eminens, nem igazán bántam. Az jutott még eszembe, hogy nem, nem akarok az ügyetlenségem, a formálódó életidegenségem paravánja mögé bújni, sikerélményre nekem is szükségem van, és pedig testi örömökre is.

Tudtam, hogy apám ugyanoda járt, mint én, csak ő a harmincas években, akkor még elemi iskolának hívták, és nem általánosnak.

„És te mindig kitűnő voltál, apa?”

„Én mindig, persze.”

„És aztán is?”

„Gimnáziumban is, persze, kislám.”

Pár évig az osztályunkba járt, pontosabban bebukott hozzánk Tánczos Károly, ez a hosszú, kócos, fekete hajú cigány fiú. Barátkozni akart velem, vagy csak azt játszotta, hogy barátkozni szeretne, igaz, kicsit erőszakosan. Sokalltam, nem tetszett a humora, nem éreztem őszintének a közeledését, nem voltam fogékony, vagy ő nem volt alkalmas a saját, eredendő zárkózottságomat föloldani. Próbáltam kitérni előle, nem azért, mert gondoltam valamit a származásáról, hanem mert nem tudtunk miről beszélgetni egymással. Magyarázta, hogy ő a lányokkal mit csinálna. Én lassabban értem, még nem készültem csinálni semmit. Közel laktunk egymáshoz, így egy irányban mentünk haza azon a pár száz méteren. Ballagtunk hazafelé a Kút utcán. Akkor már tartottam tőle. Két jó barát, hajtogatta, heccelt, nem választottam, heccelt, válaszoltam valamit, ami viszont neki nem tetszett, aztán egyszer csak jól bokán rúgott alattomosan, a fodrászat előtt, ahová anyukám járt, a gumijavítóval szemben. Nem sokkal azután, hogy beütöttem ugyanazt a bokámat az öt-

elemes ugrószekrénybe a tornateremben. Nem sikerült az ugrásom, nem csak nekem nem, de ezt a mutatványt Kerékgyártó, az osztály másik ügyetlenje is meg tudta csinálni.

„Még kerék is meg tudja csinálni, te meg nem – morogta Tánczos. – Kötelek mászni sem tudsz.”

Hát tényleg nem. Be is volt dagadva a bokám, kék volt és lila, látta, ahogy fás-lizom. És ennek ellenére, vagy éppen ezért, Tánczos jól belerúgott. Ő már akkor is nevetett, amikor a tornaszőnyegen landoltam, a rúgásával tehát a maga módján következetes volt. Fölkiáltottam, ő meg kiröhögött. Hogy nekimenjek, föl sem merült, fél fejjel volt magasabb nálam. Szégyenkezve hazasántikáltam, kihívtam apámat az utcára. Addigra a fiú sehol.

Óvakodnék az univerzálialák használatától, ha már a hetvenes évek Debrecen-jének társadalma nem is óvakodott ettől. Az ilyesféle atrocitást „nálunk” csak részben kapcsolták az elkövető személyéhez, helyette majdnem mindig az illető származásával hozták összefüggésbe. A cigány szó odahaza csak ritkán hangzott el, közlésként, minden él vagy indulat nélkül. Főlháborodott apám ezúttal nem mondta ugyan ki, de érezte velem, hogy szerinte Tánczos azért csinálta, amit csinált, mert úgy él a családja, ahogyan él, ott, abban a Bem téri lyukban, vécé az udvaron. Jó, meg kell hagyni, mi sem élünk sem békében, sem nyugalomban, főleg nem luxusban, de ott aztán semmi remény.

„Ezektől nem lehet jót várni, nyilván irigyek rád.”

„Rám, ugyan miért?”

Nem azért, mert, úgymond, csórók.

„Hanem mert te, Jánoska, jó tanuló vagy, ő meg egy bukott kölyök.”

Így tudatosult bennem, hogy élnék jó páran jóval a mi életszínvonalunk alatt és a mi reményeink nélkül is. Nem állítom, hogy Debrecen, vagy bármelyik másik magyar város átlagos iskolája ne lett volna megfelelő startkő a hetvenes években a mássággal való ismerkedéshez, de a város akkoriban valóban nem a türelmes és előítéletmentes légköréről volt híres, s ez alól apám sem lehetett kivétel, aki egyébként csöndes maradt, ha kisebbségekről esett szó. (Általában nem esett.)

Az erőszak, a testi fenyegetés nem volt ismeretlen a tanári gyakorlatban sem, Takács Jenő, azaz Taki bácsi, az alagsorban a gyakorlati foglalkozásokat vezető tanár például kokikat osztott, ha nem volt elégedett valamelyik munkadarabbal. Őt mindenki trógernek is tartotta, Takiról még azt is tudtuk, hogy a Nyíl utcai Makkhetes kocsmába jár a nagyszünetekben, és mindig csillogó szemmel tér vissza, néha bizony tanártársak kíséretében. Ez a kokiosztás akkoriban még nem volt nyomós ok a szülői reklamációra, ha nem is tartotta mindenki jogosnak.

Most azonban betelt a pohár. Apám Tánczos inzultusának másnapján fogta magát, és bement, azaz fölment az igazgató asszonyhoz az első emeletre, elpanaszolni az esetet. Tévedek, mégis a földszintre ment be, a portától balra nyílt két ajtó, az egyik a tanáriba, a másik egy külön előszobán át az igazgatói irodába vezetett (hiszen ugyanabban a sarokban, egy emelettel följebb az orvosi rendelő meg az úgynevezett „úttörőszoba” volt, ahol szabadidejében felügyelet nélkül tevékenykedhetett a tanuló ifjúság, igazából így melegekedhettünk össze a lányokkal). Nyilván úgy érezte, nem él vissza az ismeretségünkkel, csak él egy lehetőséggel,

hiszen a sokat szenvedett ember számára a fiát ért sérelem egyáltalán nem volt semmiség. Az igazgató asszony jóindulatú embernek látszott, tudtuk, hogy párttag is, ez elkerülhetetlen volt, ha valaki betölthette ezt a tisztséget a hetvenes években. Amennyire megítélhettem, méltányos döntései voltak. Tánczos ezek után odajött hozzám szünetben, és hadonászva megfenyegetett, hozzátéve, hogy az ő apja majd az én apámat csinálja ki, majd meglátjuk, hogy nem lehet velük szórakozni. Vártam. Vártunk. Még határozottabban kerültem őt, és néha kerülőútvonalon jártam haza, az Eötvös utcából nyíló, apró Agárdi utcán át. Nem történt semmi. Retorzio biztosan nem érte, legfőljebb szóbeli figyelmeztetést kapott. Tánczos fél-szavakkal továbbra is provokált. „Barátkozni” többé nem volt esély. Azt hallottuk, hogy az apja tolvaj. Bűnöző. Börtönben ül. Később megtudtam, félárva gyerek, nincs is apja. Következő szeptembertől már nem járt a mi iskolánkba. Soha többé nem láttam. Megkönnyebbülést éreztem, lelkifurdalást nem, hiszen Tánczost nem kirúgták, és pláne nem miattam, hanem megbukott három tárgyból, és kiegészítő iskolába íratta át az anyja.

Osztálytársnőnk, Vali mesélte el évekkel később, már a gimnáziumban, hogy Tánczost elütötte egy autó a saját házuk előtt. Baleset, ő volt figyelmetlen.

Amikor gimnáziumban én kerültem szorongatott helyzetbe fizikából, kémiából, sokszor átélhettem, mit érezhet egy nem tökéletes tanuló azok iránt, akiknek mindig sikerül kivágniuk a rezet a tábla előtt. Igaz, én sem gyűlöletet, sem haragot nem éreztem, csak a szégyent. Később rábukkantam apám elemi iskolai és gimnáziumi bizonyítványaira, tele közepes osztályzattal, amit úgy tüntettek föl a rubrikában, hogy változó. Most akkor hogy is van ez, apukám? Ja, hogy azoknak a hármasoknak személyes oka volt? Pontosabban politikai, de ezt apám így nem mondta volna ki, finomabban fogalmazott: alighanem pikkeltek rá a kulák apukája miatt. Annyit én is tudtam nagyanyámtól, hogy az ötvenes évek középiskoláiba bejutni is nehéz volt, nem csak helytállni bennük, akkor viszont hogyan vették föl őt egyáltalán? Most akkor higgyem el, hogy mindegyik közepese és bizony, bizony: elégséges is a népnyzó rezsim büntetése volt? És az én fekete vagy piros pontjaim már csak a két szép szememnek szóltak, semmi mögöttes célzás és alattomos nyílvessző?

A napköziben történhetett valami, talán kisebb erkölcsi törés, mert itt egy darabig én, az addig csöndes, félrehúzódozó, sarokba szorítható fiú is a renitencia, sőt a deviancia jegyeit mutattam. Ami azért nem egészen előzmények nélkül történt. Első és mindeddig egyetlen túlkapásom az volt, amikor nagycsoportosként kisebb botrányt csináltam a Bem téri boltban. A bolt homlokán almazöld alapon fehér betűs Közért-logó függött, fakeszes üveglapon. Annyi történt, hogy lehülyéztem a pénztárosnőt. De miért? Valamiért rám csattant, semmiségért, például hogy hosszú a hajam, lassú vagyok a sorban vagy ilyesmi, én meg visszaszóltam. Nagyon nem tetszett a tónusa, s az, hogy anyám jelenlétében akarja éreztetni a fölényét. Úgy gondolta, talán anyám sem fog megvédeni, mind a ketten lapítani fogunk? Na, majd én megvédem magamat. Hosszú sor állt mögöttünk, anyámnak duplán kellemtelen lehetett az eset. Hónapokig nem mentünk utána abba a boltba. 1979. szeptember 27-én pedig bekerült az üzenőfüzetembe Ruttnerné Irénke néni kézírásával, hogy „Jancsi az udvaron durván játszik. Kemény földdel és homokkal dobálja

pajtásait.” Megvan a kép, a homokozó kiszuperált autógumikkal körbekerített négyszöge, de maga az akció, a konfliktus nincs, törölte az agyam, kiket dobáltam és miért, ki kezdte és amazok visszadobáltak-e, s hogy vajon ugyanők jelentettek-e érte jogos haragjukban, mindazonáltal nincs okom kételkedni benne, hogy megtörtént, mert innentől kezdve egy teljes oldalon át sorjáznak a rosszálló bejegyzések. „Étkezés alatt állandóan fecsegek”, ez a fecseghetnék tehát első barátaim nélkül is állandósult. „Tanulás közben mindig fecsegek és zavarom társaimat.” Aztán arról olvashat az anyám, hogy fiáról lepereg a figyelmeztetés, megint kővel, földdel dobál az udvaron, ez már október vége. Aztán mintha elvágták volna. Akkor talán? Még kitűnő voltam, nem mintha ez a kettő, a tanulmányi eredmény és a magatartás, olyan szorosán összefüggött volna esetemben.

„Olcsó játék hülyegyerekeknek”, ez volt az Eötvös utcai fiúk szavajárása, ha valamilyen játékot eluntak, vagy ha valami nem tetszett nekik. Igyekeztem nem használni.

Tehetős osztálytársamnak, Incze Balázsnak, az autószerelő fiának volt egy Nyugat-Berlinben élő unokatestvére, aki egyetlen alkalommal Debrecenben vendégeskedett. Szeretett volna bejönni egy napra az iskolánkba is, belehallgatni néhány órába, s ehhez külön engedélyt kellett kérnie. Tíz évvel azelőtt, a hatvanas években elképzelhetetlen lett volna egy ilyen látogatás, de utólag úgy gondolom, így is csoda volt, hogy megkapta a lehetőséget. A jelenlétével, amint várható, óriási zűrzavart és felfordulást okozott, hiszen a fölfelé eltérés ugyanúgy a másság hazmazába tartozott, mint a lefelé csúszás, a szegénység kirívó foltjai. Másság márpedig ne legyen, mert zavaró. Akkoriban az volt a lózung, hogy mind egyformák vagyunk, egyenlő esélyekkel; ha egyben-másban, például tanulmányi eredményekben mégsem, akkor az a szabály, hogy a jó tanuló köteles segíteni a rosszat, s az is szabály, hogy öltözködéssel, márkás holmikkal fölösleges, sőt tilos kitűnni. Ennek a berlini fiúnak finomabb anyagokból voltak a ruhái a mi érdességünkhöz képest, ő farmert hordott – sokan közülünk mackónadrágot viseltek, amit melegítőnek, sőt bemelegítőnadrágnak is mondtak –, de például a kiejtésén egyáltalán nem érződött az idegenben eltöltött idő. Akkor negyedikesek lehettünk, és Jolika néni volt az osztályfőnökünk. Láttunk már írásvetítőt, de periódusos rendszert még mindig nem. Jolika nem volt túl kedves a vendéggel, sőt mindenért rászólt, egyenesen froclizta „a nyugati gyereket”.

A berlini fiú nem adta föl egykönnyen, újra emelte a kezét.

„Volna egy kérdésem: mi az a fekete pont?”

Hogy mert egyáltalán jelentkezni? Kulturális sokk érthette, olyanról ő addig nem hallott. Muszáj nektek ebben a béna iskolaköpenyben jární?, kérdezte. Muszáj. Diolen Mobi, ez volt a márkája, anyaga pedig műselyem. Volt, akié vászon. Ott kakaóztunk a büfében az indigókék köpenyünkben. Kérdegettük őt, jobb-e ott nálatok, persze, hogy jobb.

„Sokkal jobb, srácok!”

Nem csak azért, mert ott nem kell ezt a nevetséges köpenyt hordani. Nem kell külön hordani az iskolában semmit. Aztán gúnyosan kifakadt, hát milyen autóitok vannak nektek? Nekünk például semmilyen, gondoltam. Ő meg elironizálgatott a Kút utcán álldogáló Trabantokon, Zaporozseceken és Škodákon.

„Hogy néz ki itt minden lakás, hé? Istenem, de csúnya minden nálatok. És ezek a bútorok! Hát tudjátok...”

Még Inczéék lakása is szegényes volt, hiába ölték belé a pénzt, hiába épült folyton, ha soha nem látott tervrajzot a kőműves, aki falazta. Emlékszem a csináld magad!-szellemben fogant, balkáni barkácsesztétikát tükröző bővítményeire, garázsban és sufniban végződéseire, meghökkentő leágazásaira.

„Bohóccipő”, mutatott a cipőmre hirtelen Incze. A nagy hangú Incze, aki azt képzelte, hogy őrá utazik a szép Batainé, mikor a szája szélét nyalogatja, ha-ha-ha! Teljesen hétköznapi, barna félcipőt viseltem, kissé fölkunkorodó orral, a város közepén vásároltuk anyámmal, de úgy látszik, nyugati rokona szavain Incze is fölbátorodott, úgy érezte, bizonyítania kell, hogy hasonlóan kritikus szellem ő is, mint az unokatestvére.

„Hülye vagy”, löktem el az autószerelő fiát, de tudtam, a froclizás, a bökdösés pár napig még tartani fog. Kampány indult az addig észre sem vett cipőm ellen.

„Ja, és ti mivel fizettek a boltban?”, kérdezte a berlini gyereket a padtársam, Kerekgyártó, és ezzel aznapra megmentett engem.

„Ja, hát mi márkával. Nyugatnémet márkával.”

Mivel keletnémet márka is van, de az cikinek számít. Megpróbáltam elképzelni Berlint, ezen belül a nyugati szektort. Tudtam, apám járt ugyan Berlinben, de a zónahatárt nem lépte át. Volt pár útikönyve, képes albuma, azokat lapoztam föl. Fotókon elég semmilyennek tűnt a város, vonzónak is csak azért, mert legalább más volt, szellősebb és tágasabb, mint a mi városaink. Nálunk is állt egy magányos, szürke toronyház az állomás mellett, de az ottani épületek még sokkal magasabbak voltak a mieinknél is. Még nem tudtam, hogy ez a levegős jelleg főleg a háború miatt van. Porig égett mindaz, aminek a helyén ma a berliniek sétálnak, úgy-hogy nem kell őket annyira irigyelni.

L. VARGA PÉTER

Mindig. Örökre. Dél.

OLASZ ÚTINAPLÓ

„Dél mégiscsak – Dél.” Imígy fogalmazott egy kollégám utólag dél-olaszországi roadtripem tapasztalatainak rövid összefoglalójára vonatkozóan, s a nagybetű, valamint a tautológia pontosan ki is fejezi a tájegység gazdasági, kulturális és környezeti képzeteit és valóságát, akár például az Egyesült Államokról van szó, akár – mint jelen esetben – Olaszországról. Jártam korábban Itáliában, az északi régióban, Firenzében, Toszkánában, Velencében, vonattal, a közös pont az akkori és a mostani út során Róma volt, amely minden bizonnyal Észak és Dél virtuális, egy pontba sűrűsödő, mégis kiterjedt választóvonal, magában hordozza mindkét országgrész sajátosságait és jellemzőit, miközben a történelmi nagyváros szinte definiálhatatlan, de jól érzékelhető komplex érzékiségét és a mindenféle aránytalanságok egész sorát